

КУЛТУРА НА ОБЩУВАНЕТО И УСТОЙЧИВИ ЛИДЕРСКИ ПРАКТИКИ

Мюмюн Тахиров

Университет по библиотекознание и информационни технологии

Резюме: Предмет на статията са разсъждения върху общите предпоставки и принципи, които движат процеса на общуването. Тезата е, че умението за общуване, както и културата, не се наследяват, а се придобиват, и само свободният човек, който може да изпитва чувство на състрадание, любов, мъка, радост, способност самостоятелно да взема решения, да формулира позиции, сам да осмисли своето битие и пр., е способен да общува, а всички други биха могли само да комуникират. В този контекст общуването се разглежда като съпреживяване на радостите и мъките, възторзите и страданията, нуждите и затрудненията на събеседниците. Място в настоящата статия е отделено на взаимовръзката и взаимозависимостта между културата на общуването и лидерството.

Ключови думи: култура, общуване, комуникация, лидерство.

Въведение

Сред фундаменталните философски питання: Какво е човек? Какво е мястото му в битието? Какъв е смисълът на човешкото съществуване? Какво е светът? Какво е истината? Какво можем да познаем? и пр., е и въпросът: Можем ли да общуваме? Общуването е едно от най-важните умения, които може да развива у себе си всеки човек. Като фундаментална форма на културата и начин на живот, то не се наследява, а се придобива. В този контекст е и мисълта на Брайън Трейси, че „общуването е умение, което можеш да научиш. То е като да караш колело или да пишеш на компютър. Можеш бързо да подобриш всяка една част от живота, стига да имаш желание да работиш над него“¹. Да знаеш какво и как да кажеш; да разбираш това, което се казва, а често и това, което се премълчава; да знаеш да разказваш, да умееш да слушаш и да проявяваш разбиране, означава в общуването да търсиш красивото, възвишеното и стойностното.

Всичко, което съществува в света, може да стане обект на ценностно и естетическо отношение, т.е. да бъде оценявано от човека като добро или зло, красиво или грозно, истина или неистина, допустимо или неприемливо, справедливо или несправедливо... Според принципа на относителността, провъзгласен от софистите,

това, което е ценно за един човек, за друг може да се окаже безразлично или дори неприятно. Въпросът за ценностите изобщо обаче може да бъде поставен, ако изхождаме от факта, че за всички хора доброто е добро, а лошото е лошо. По този начин той е поставен в историята на европейската философия от Платон до Хегел, а и досега.

Методология на изследването

Към традиционните методи лично наблюдение, анализ на процесите в обществото, дедукция и индукция добавям и своеобразния научен фундаментализъм². Този фундаментализъм е скрит под покривалото на науката и заклеява като фундаменталистки всички тенденции, които не попадат в неговите шаблони, като затваря човека и неговия живот в груби и мъртви схеми.

Общуването като интеракция и най-важен социокултурен процес

Общуването не е само предаване на информация от един човек на друг, т.е. то не е само комуникация, а своеобразна форма на взаимодействие и интеракция – осъществява се в общност от двама или повече индивиди, които не само предават значения помежду си. В този социокултурен процес е налице съпреживяване на радостите и мъките, възторзите и страданията, нуждите и потребностите на събеседника. Общуването не е нещо статично, окончателно завършено, а е динамично протичане на действие. Непременно е необходимо да се отбележи, че общуването е присъщо само на човешките същества; умението за общуване е основно универсално качество, с което природата е дарила човека. „В индивидуално психичен план общуването е една от главните човешки потребности, чието удовлетворяване предполага процес на едновременно или последователно взаимодействие между хората, постигане на единомислие, общо емоционално преживяване и съгласуваност в реализирането на дадена цел“³.

Човекът е най-общественото от всички създания. Той е изработил и най-мощни обществени форми за сдружаване; измислил е най-съвършени форми за общуване. Борбата за живот и съвместното сътрудничество между хората изискват всеки член от племето или народа да може да споделя с останалите опита и знанието си и да подбужда своите сътрудници към определени действия. С течение на времето средствата за общуване стават все по-разнообразни, по-тънки и по-многобройни. У хората нуждата от общност е толкова

дълбоко заседнала, че те чувстват жизнена необходимост от нея⁴. На човека му е тежка самотата, той иска да общува с другите; това общуване му е приятно, то буди у него задрямали душевни сили, доставя му удоволствие. Пък и средствата за общуване, отначало целесъобразни и необходими само в практическия живот, стават вече ценни и сами по себе си; те разкриват на човека особени области на духовна работа; сочат му не само как да се наслаждава на обществеността, а и как да спомага за духовния развой на себеподобните си. Телодвижението, езикът, писмото, звукът, баграта, чертата и формата стават красноречиви знаци за изява на личния духовен живот: чрез тях човек постига самооткровение, подчертава Н. Райнов. Известно е, че човек се ражда, формира се, расте и се развива като социално и нравствено същество. Без единство, общуване и съжителство със себеподобните си който и да е от нас не може да стане пълноценен член на общността или гражданин на своята страна и нация. Неслучайно Аристотел определя човека като *Zoon politikon*; според него човекът извън обществото е или Бог, или звяр. Изследвайки процесите на общуването, М. Пейчич пише: „За да може успешно да общува с други хора, човекът трябва да бъде добронамерен, да изказва интерес за становищата на събеседника, да намали съпротивлението, да допринесе за изграждане на доверието и да общува, без да обвинява другата страна“ [1].

Общуването „е особена форма за взаимодействие между хората, най-важният социален процес. То не съвпада напълно с процеса на комуникация [2, 529 – 540]. Общуването е комуникация плюс „още нещо“, което засяга отношението към Другия (впрочем въпросът за Другия е основна категория в екзистенциалната философия – б. а.). Общуването, също като комуникацията, е процес на обмен на информация, но в този случай той е придружен от интензивна „идентификационна“ активност. В общуването сме загрижени да активизираме представата си за този, с когото комуникираме. Имаме нужда от постоянно подновяващи се хипотези относно неговата компетентност и неговите очаквания към самите нас. Колкото повече усилия влагаме, за да разбираме по-добре другия в комуникацията, толкова повече тя е общуване и по-малко – обмен на информация“ [3], [4]. В процеса на общуването се предават не просто информационни части, но и социален опит, извършва се промяна на същината на взаимодействащите субекти, сапиенизация на личността. Само свободният човек, който може да изпитва чувство на състрадание, любов, мъка, радост, самостоятелно да взема решения, да формулира позиции, сам да осмисли своето битие и пр., е способен да общува, а всички други биха могли само да комуникират.

Доброто и красотата са основни качества или атрибути на културното поведение и общуване, отбелязва Д. Станков. Тук бихме добавили и отзивчивостта и човечността, чувствителността и любовта. Те придават на общуването нужното благородство и изящество; и не само в смисъл, че човекът е единственото социокултурно същество, но и в онзи, че неговият характер и воля, неговите чувства, афекти и страсти, идеи, идеали, цели, помисли, мотиви и намерения и пр. се дешифрират в културното поведение чрез доброто и красотата. Д. Станков уточнява, че реалната диалектика на доброто и красотата получава своето ценностно въплъщение и превъплъщение в културното поведение, което е тяхната своеобразна нравствено-етическа и художествено-естетическа мяра. Пълноценното общуване изисква красиви, изящни художествено-естетически форми и лица – на добър тон и благопристойност, на изискани маниери и културни обноски [4], т.е. културното поведение и общуване се възприемат като художествено творение.

За да постигнем умението да общуваме, и за да го усъвършенстваме, е необходимо да притежаваме широк кръг знания за езика. По отношение на езика като средство за общуване Вилхелм фон Хумболт отбелязва, че неговото създаване е обусловено от вътрешната потребност на човечеството. Той е не само външно средство за общуване на хората в обществото, но е заложен в природата на самия човек и е необходим за развитието на духовни сили и за създаването на мироглед, което човек може да постигне само когато постави своето мислене ясно и отчетливо във връзка с общественото мислене.

Езикът е „онтологията и гносеологията на социокултурния живот. Той е един от базисните реалии на човешкото съществуване, израз на фундаменталното творчество и иновации. Чрез него се осъществява първият исторически акт на действително родова човешка връзка. Езикът „преде“ нишките на човешкото общуване, пораждайки чувството за родство, за сливане с общността“ [4, 5]. Това се реализира чрез художествено-естетическата и нравствено-етическата страна на езика.

Езикът е универсално обществено явление – обществено дотолкова, доколкото формира едно общество посредством създадената през времето словесна култура и същевременно го развива и легитимира всекидневно в атмосферата на социалната и културната комуникация. В социалната прагматика езикът е не само информационна среда, в която се осъществява процесът на съобщение, но е и онази центростремителна енергия, която определя, дефинира и движи общностите, групите и индивидуалните

взаимоотношения и в крайна сметка дефинира и самата личност като такава.

Редица философи и лингвисти подкрепят идеята за „националната мисъл“, т.е. за мисловните характеристики на една общност – за възможността да се очертае нейният своеобразен мисловен профил по начин, аналогичен на индустриалния, географския, народопсихологичния, политическия и т.н.

Колкото и да е спорна една такава социална метафора, тя има сериозни предпоставки и основания, особено в нашето съвремие, когато материализирането на мисълта придобива неподозирани мащаби, когато образователният ценз – респективно интелектуалният продукт, се превръща в основна стока, в гръбнак на най-модерните технологии и гориво на напредъка.

Изначалната култура на човечеството е вербална. За това говорят и едни от най-устойчивите културни ориентири в човешката история – митовете и легендите, които са се появили далеч преди появата на писмените знакови системи. Съвременната култура, основана на писмеността, на семиотичните знаци и графологията, е следствие от езиковото развитие. Получава се обаче определена разлика между развитието на граматичните норми на някои езици и социалната прагматика – необходимостите на дадена общност. Например приложението на определени съвременни технологии в производството, информатиката, межкултурните отношения. Оттук иде и стремежът на хората да търсят универсален език, на който да излагат универсалното си мислене. Така в определени времена по нашите земи за търговски (а преди това в Римската империя – и за литературен) език е бил използван гръцкият; в края на XIX и в началото на XX век се правят опити за налагане на изкуствените езици словио, новговор, идо и есперанто. Напоследък благодарение на монопола в информационните технологии и създаването на Европейската общност масово се употребява английският. Всъщност това влиза в контекста и на един друг капитален въпрос – може ли да се организира едно универсално, наднационално общество въз основата на един език?

Теоретично това е възможно дотолкова, доколкото налага интензивност на общуването между хората. Но за монолитност на подобна общност трудно може да се говори не само поради различията между културите на отделните нации, а и поради механиката на мисленето им, която е специфична за различните езикови групи и е в пряка връзка с развитието на отделните езици.

Общуването не е само диалог; не е просто разговор или беседа; не е и словообразуване, словонареждане, словосъздаване. То е начин на

мислене, но преди всичко е висока духовност. А тя представлява сферата на висшите ценности, свързани със смисъла на живота и предназначението на човека в света. Човешката духовност включва три основни начала, или три способности: познавателно, нравствено и способност за избор и творчество.

Култура на общуването и лидерство

Да управляваш хората, значи да ръководиш техните интереси и отношения, насочвайки ги към определени цели. Като съвкупност от обществени отношения, човекът се ръководи именно чрез тези отношения. Практиката показва, че общуването в определен смисъл е и вид духовна дейност на човека. Тази именно истина често не се разбира от лидери. От друга страна, характерът на общуването между лидера и служителите разкрива същността на демокрацията, показва степента на политическата зрелост на обществото. Неслучайно редица съвременни социолози свързват своите мисли за общуването с концепциите за „човешките отношения“, „социалното партньорство“, със „социално-интегративния“ стил на възпитание и т.н., което още веднъж потвърждава огромното значение на проблема за общуването.

Всъщност да управляваш, означава:

- да насочваш и регулираш правилно интересите и отношенията на хора и колективи, като ги съчетаваш с интересите на цялото общество;
- да въздействаш върху хората и да мобилизираш техните сили и способности за осъществяване на предварително поставени цели;
- да осигуряваш активното и съзнателно участие на гражданите в управлението на техните собствени интереси и отношения, които те съзнават като интереси на колектива и обществото.

В този контекст управлението представлява съзнателно, целенасочено въздействие на хората върху обществената система като цяло или върху отделни нейни звена, което им осигурява оптимално функциониране и развитие въз основа на използване на присъщите на самата система обективни закономерности и тенденции. Затова обществото и отделни групи хора твърде много рискуват, когато издигат или допускат да бъдат управлявани от хора, чиито морал и личностна нагласа противоречат на представите на мнозинството за успешен лидер, или когато тези хора са лишени от деловите качества, лежащи в основата на умението им да организират и мобилизират съзидателната енергия на отделни личности и колективи по посока на задачите, чието осъществяване е смисълът на съществуването и

функционирането на съответните управленски структури; когато не притежават необходимия минимум от нравствено-психологически добродетели и качества, без които те не могат да служат за образец на останалите, и по този начин се лишават от обаяние и престиж в очите на хората.

Като се има предвид, че най-важното в тази сфера е управлението на хората, на колективите, тъй като те са главен компонент на социалната система, ясно се очертава изключителното значение на личността на лидера, на неговите личностни качества. Теорията и практиката потвърждават, че всеки ръководител освен качествата компетентност (познаване на работата), деловитост (умение да се върши работата, да се съчетават научният и административният подход), системност, организираност и др., задължително трябва да притежава и човешките добродетели: честност, порядъчност, откровеност, правдивост, морална чистота, човещина, обаятелност, общителност и т.н.

Общуването с гражданите в крайна сметка трябва да регулира собствената духовна активност на личността, нейния стремеж към по-интензивни контакти, с оглед последователно да се засилва целенасоченото въздействие върху хората.

Когато се говори за култура на общуването и лидерството, не става дума за една или друга проява на етиката, а за цялостния морален и духовен облик на лидера. Имат се предвид не само външният му вид, начинът на обличане, ръкуване с хората, разговоряне, обстановката в кабинета му, общата картина на бюрото му, но и това как посреща своите подчинени и посетители, начинът, по който отговаря, отправя, отклонява желанията им, как и по какъв начин решава поставените му въпроси, и т.н., т.е. става дума за изразяване на същността в сферата на общуването, за осигуряване на възможност да се изяви дълбоко хуманната природа на общуването между хората. В крайна сметка начинът на общуването трябва да показва същността на духовността на лидера и служителите. И тъкмо в този смисъл трябва да се посочат онези предпоставки, които обуславят цялостното съдържание на начина на общуване в сферата на управлението, да се подчертаят онези качества, които съдействат за реализирането на желаната култура на общуването и чието формиране изисква комплекс от предпоставки. Тези предпоставки обхващат всичко – от семейното възпитание до специалната подготовка в нарочно създадени институти, курсове и т.н. Това означава, че върху характера на общуването във всички равнища и сфери на управленския процес най-сериозно отражение дават не само политическите качества на

отделния служител, но и характерът на общественно-политическия живот и държавност.

Голямо значение във връзка с това имат и морално-етичните качества на лидера: скромност, добросъвестност, самокритичност, колегиалност, смелост за поемане на риск, внимателно отношение към подчинените, такт и вежливост, отсъствие на лоши привички, на болезнено честолюбие и др. И деловите качества: организираност, организационни способности, компетентност, деловитост, упоритост, инициативност, новаторство и т.н.

Бележки

1. **Комуникацията**. Soul page/vidislava.com (7.08.2021).
2. **Манзарадис, Г.** Опасността от фундаментализма. <https://glasove.com/categories/na-fokus/news/opasnostta-ot-fundamentalizma> (16.08.2021).
3. **Стоянов, В.** Общуване и комуникация. http://techs-mobile.blogspot.bg/2010/12/blog-post_22.html.
4. **Райнов, Н.** Що е изкуство? Произход на изкуството – В: *LiterNet*, 25.02.2002.

Reference/Литература

1. По: **Воуков, V., Я. Тоцева.** *Upravljenje na biznes komunikatsiyata*. Sofia, 2016.
[По: **Бойков, В., Я. Тоцева.** *Управление на бизнес комуникацията*. София, 2016.]
2. **Чантова, Я.** *Uchebnoto zanyatie po chuzhd ezik kato komunikativen akt: semiotichen analiz.* – В: *Трудове на Специализираното висше училище по библиотекознание и информационни технологии*. Т, Том I. Sofia, 2008.
[**Чантова, Я.** *Учебното занятие по чужд език като комуникативен акт: семиотичен анализ.* – В: *Трудове на Специализираното висше училище по библиотекознание и информационни технологии*. Том I. София, 2008.]
3. **Банков, Кр.** *Semiotichni tetradki*. Sofia, 2001.
[**Банков, Кр.** *Семиотични тетрадки*. София, 2001.]
4. **Станков, Д.** *Nov rechnik po moral i kulutra*. Sofia., 2008.
[**Станков, Д.** *Нов речник по морал и култура*. София, 2008.]
5. **Атанасов, Л.** *Entsiklopedia na aforizmite*. А-Я. Sofia., 1998.
[**Атанасов, Л.** *Енциклопедия на афоризмите*. А-Я. София, 1998.]

За автора

Мюмюн Тахиров е професор, доктор в катедра „Обществени комуникации“ към Факултета по библиотекознание и културно

наследство, УниБИТ. Преподава дисциплините: „Представително управление“, „Комуникация, информация, семиотика“, „Философия на изкуството“, „Интеркултурна комуникация“, „Политика и религия“, „Европейска интеграция и европейски културни политики“, „Аксиология на комуникацията“.

За контакт с автора: m.tahir@unibit.bg.

CULTURE OF INTERACTION AND SUSTAINABLE LEADERSHIP PRACTICES

Mumun Tahirov

University of Library Studies and Information Technologies

Abstract: The thematic area of the article is reflections on the general predispositions and principles that drive the process of interaction, the thesis is that the ability to interact, as well as culture, are not inherited, but acquired, and it is only the free person that can feel sympathy, love, sorrow, happiness, make decisions on his/her own, formulate opinions, reflect on his/her existence, etc. This person is able to interact, whilst others can only communicate. In this context, interaction is seen as co-experiencing the happiness and sorrows, adulations and sufferings, needs and hardships of those involved in the interaction process. There's a place in this article especially dedicated to the interrelation and interdependence between culture of interacting and leadership.

Keywords: culture, interaction, communication, leadership.

About the author

Mumun Tahirov is a Professor, PhD in the Social Communications Department at the Faculty of Library Studies and Cultural Heritage, ULSIT. He lectures in: Representative Governance; Communication, Information, Semiotics; Philosophy of Art; Intercultural Communication; Politics and Religion; European Integration and European Cultural Policies, Axiology of Communication.

To contact the author: m.tahir@unibit.bg